

Η συμβολή του κοινωνικού κεφαλαίου στη διαμόρφωση των στάσεων και αντιλήψεων του πληθυσμού για τα θέματα της μετανάστευσης. Το παράδειγμα των νέων της πόλης του Ηρακλείου

Προκοπάκης Εμμανουήλ * , Οικονόμου Κατερίνα#

Περίληψη

Η ποιότητα του κοινωνικού κεφαλαίου στη χώρα αποστολής και υποδοχής διαδραματίζει σημαντικό ρόλο για την επιτυχία της μετανάστευσης. Ειδικότερα, όσον αφορά τον ντόπιο πληθυσμό ο τρόπος που αντιλαμβάνεται το γεγονός της μετανάστευσης, καθώς και το είδος των αντιλήψεων που διαμορφώνει, τις συμπεριφορές που αναπτύσσει και τις στάσεις που υιοθετεί εξαρτάται άμεσα από το κοινωνικό κεφάλαιο που διαθέτει.

Στο συγκεκριμένο άρθρο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα μίας έρευνας στην πόλη του Ηρακλείου, που επιχειρεί να μελετήσει τη συμβολή του κοινωνικού κεφαλαίου στη διαμόρφωση στάσεων και αντιλήψεων των νέων για θέματα μετανάστευσης, μέσα από την ακόλουθη υπόθεση εργασίας: «όσο ισχυρότερο είναι το κοινωνικό κεφάλαιο που διαθέτει ο νέος, τόσο αυξάνονται οι θετικές στάσεις και αντιλήψεις του για τους μετανάστες».

Λέξεις κλειδιά: μετανάστευση, κοινωνικό κεφάλαιο, κοινωνική ένταξη

---

* Διδάκτωρ κοινωνιολογίας, Καθηγητής Εφαρμογών Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας ΤΕΙ Κρήτης

Υποψήφια διδάκτωρ, Κοινωνική λειτουργός, εργαστηριακός συνεργάτης του Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας ΤΕΙ Κρήτης

1. Εισαγωγή

Το κοινωνικό κεφάλαιο, ορίζεται σύμφωνα με τον Bourdieu (1986, 1999), ως το σύνολο των πραγματικών ή των εν δυνάμει πόρων, που συνδέονται με την κατοχή ενός δικτύου μόνιμων σχέσεων, περισσότερο ή λιγότερο θεσμοθετημένων, αλληλογνωριμίας και αλληλοαναγνώρισης ή, με άλλα λόγια, με την ένταξη σε μία ομάδα. Από τη δική του πλευρά ο Κόντης (2001), διερευνώντας το πλαίσιο της ενσωμάτωσης των μεταναστών στη χώρα υποδοχής, το ορίζει ως την ικανότητα πρόσβασης του ατόμου σε υλικά και άυλα αγαθά, αξιοποιώντας τη συμμετοχή του σε θεσμούς της μεταναστευτικής και ημεδαπής κοινότητας.

Ο όρος λοιπόν κοινωνικό κεφάλαιο αφορά κεντρικά χαρακτηριστικά της κοινωνικής ζωής, όπως είναι ο σχηματισμός των κοινωνικών δικτύων, οι κοινωνικοί κανόνες και η εμπιστοσύνη, τα οποία επιτρέπουν στα κοινωνικά υποκείμενα να ενεργήσουν αποτελεσματικότερα από κοινού, πραγματοποιώντας κοινούς στόχους. Οι κοινωνικοί κανόνες καθορίζουν συγκεκριμένα πρότυπα κοινωνικής συμπεριφοράς. Μέσω των κοινωνικών δικτύων γίνεται κατανοητός ο ρόλος και η λειτουργία του κοινωνικού κεφαλαίου, αφού είναι συνήθως το μέσο και το αποτέλεσμα της ύπαρξης και της δυναμικής του. Τέλος, η εμπιστοσύνη σχετίζεται με το βαθμό αξιοπιστίας των σχέσεων μεταξύ των ατόμων, στη βάση της αλληλεγγύης ή της αμοιβαιότητας (Ιωσηφίδης 2006, σελ. 186-188).

Από τη μεριά του ο Putnam θεωρεί το κοινωνικό κεφάλαιο ως κοινωνικό αγαθό, το οποίο ισοδυναμεί με το σύνολο των κοινωνικών δικτύων που λειτουργούν μέσα σε μία κοινωνία και παράγουν οφέλη για τα μέλη τους. Σύμφωνα με τον ίδιο (Putnam 1997) το κοινωνικό κεφάλαιο έχει δύο μορφές. Η πρώτη αφορά τη δημιουργία οριζόντιων στενών δεσμών (bonding) ανάμεσα σε άτομα ή ομάδες που ανήκουν στις ίδιες κοινότητες και μοιράζονται παρόμοια κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά. Η δεύτερη σχετίζεται με τη δημιουργία γεφυρών μεταξύ ατόμων που ανήκουν σε διαφορετικές κοινωνικές ομάδες (bridging) και αφορά εθελοντικές οργανώσεις και οριζόντιες σχέσεις που βασίζονται σε κοινά ενδιαφέροντα που υπερβαίνουν τις ανομοιογενείς διαφορές της εθνικότητας, της θρησκείας και της κοινωνικο-οικονομικής κατάστασης. Παρατηρείται μία ιδιαίτερη σχέση μεταξύ του bonding και του

bridging. Όσο περισσότερο κάποιος συμμετέχει σε ομοιογενείς ομάδες τόσο μειώνεται η επαφή του και η συμμετοχή του σε δίκτυα με άτομα διαφορετικά από τον ίδιο. Το γεφυροποιό (bridging) κοινωνικό κεφάλαιο θεωρείται περισσότερο σημαντικό για την κοινωνική συνοχή διαφορετικών κοινωνικών ομάδων, αφού υπάρχει ο φόβος οι μειονοτικές εθνικές ομάδες να μπορεί να δεθούν μεταξύ τους και να αδιαφορήσουν για την ενσωμάτωσή τους στην ευρύτερη κοινωνία.

Η αύξηση ή η μείωση του κοινωνικού κεφαλαίου σε μία κοινότητα απασχόλησε ιδιαίτερα τον Putnam. Στην περίπτωση της μετανάστευσης, νόμιμης ή παράνομης, διαπίστωσε ότι παρατηρείται συρρίκνωση του κοινωνικού κεφαλαίου. Αυτό οφείλεται στην αυξανόμενη εθνοτική διαφοροποίηση (ethnic diversity) η οποία είναι το αποτέλεσμα της μετανάστευσης. Παρόλο που η μετανάστευση οδηγεί μακροπρόθεσμα σε θετικά οφέλη λόγω της πολιτισμικής ποικιλομορφίας, βραχυπρόθεσμα φαίνεται ότι δημιουργεί αρνητικές συνέπειες στο κοινωνικό κεφάλαιο αφού μειώνει δραστικά την κοινωνική αλληλεγγύη (social solidarity). Ο Putnam (2007) παρατήρησε ότι κυρίως σε γειτονιές και περιοχές με αυξημένη εθνική διαφοροποίηση (άνθρωποι διαφορετικοί μεταξύ τους εθνικά και πολιτισμικά) οι πολίτες απομονώνονται από τον ευρύτερο κοινωνικό τους περίγυρο. Αναπτύσσουν σχέσεις μόνο με άτομα του οικογενειακού τους περιβάλλοντος και αδυνατούν να ενταχθούν λειτουργικά στην ευρύτερη κοινότητα της περιοχής τους. Όλα τα παραπάνω οδηγούν στην εμφάνιση δυσπιστίας, φόβου, μείωσης της εμπιστοσύνης και των κοινωνικών δικτύων, αδιαφορίας για τα κοινά, ανυπαρξία σχέσεων του γηγενούς πληθυσμού με άτομα διαφορετικής εθνότητας και θρησκευματος από το δικό τους, αύξηση της εγκληματικότητας και γενικά υποβάθμιση του κοινωνικού κεφαλαίου. Από αυτή την κατάσταση επηρεάζονται αρνητικά και διάφορες άλλες πτυχές της ανθρώπινης ζωής όπως η οικονομική ανάπτυξη, ο ελεύθερος χρόνος, η προσωπική ψυχική και σωματική υγεία και γενικότερα το αίσθημα ευτυχίας και ικανοποίησης που νιώθουν τα άτομα για την καθημερινότητά τους (Χατζής 2010).

Το ζήτημα της μετανάστευσης ανέκαθεν απασχολούσε τις τοπικές κοινωνίες. Ο τρόπος που η κάθε κοινωνία αντιλαμβάνεται το γεγονός της

μετανάστευσης, καθώς και το είδος των αντιλήψεων που διαμορφώνει, τις συμπεριφορές που αναπτύσσει και τις στάσεις που υιοθετεί εξαρτάται άμεσα από το κοινωνικό κεφάλαιο που διαθέτει. Επιπλέον η ποιότητα του κοινωνικού κεφαλαίου στη χώρα αποστολής και υποδοχής διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην επιτυχία της μετανάστευσης. Αυτό καθιστά το κοινωνικό κεφάλαιο σημαντικό παράγοντα για όλους τους κρίκους της μεταναστευτικής αλυσίδας (Προκοπάκης 2010, σελ 80-85).

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να καταδειχθούν τα οφέλη και να αναλυθεί ο ρόλος του κοινωνικού κεφαλαίου στη διαμόρφωση στάσεων & αντιλήψεων νέων ατόμων σε θέματα μετανάστευσης, μέσα από την ακόλουθη υπόθεση εργασίας: «όσο ισχυρότερο είναι το κοινωνικό κεφάλαιο που διαθέτει ο νέος, τόσο αυξάνονται οι θετικές στάσεις και αντιλήψεις του για τους μετανάστες».

2. Κοινωνικό Κεφάλαιο και αντιλήψεις και στάσεις του ντόπιου πληθυσμού απέναντι στους μετανάστες

Από την πλευρά του γηγενή πληθυσμού το κοινωνικό κεφάλαιο είναι βασικός παράγοντας της διαμόρφωσης των αντιλήψεων και των στάσεων του απέναντι στους μετανάστες. Η διεθνής εμπειρία δείχνει ότι παράγοντες όπως το φύλο, η ηλικία, το εισόδημα, η πολιτική τοποθέτηση, το επάγγελμα κ.ά. επηρεάζουν τις στάσεις του πληθυσμού απέναντι στους μετανάστες αν και με διαφορετικό τρόπο σε διαφορετικά κοινωνικά πλαίσια. Επίσης, τα υψηλά επίπεδα κοινωνικού κεφαλαίου οδηγούν σε συνεργατικές και λειτουργικές κοινωνίες, με την προϋπόθεση βέβαια πως υπάρχει μια γενικότερη ικανοποιητική ποιότητα ζωής, ενώ στην αντίθετη περίπτωση, υψηλά επίπεδα κοινωνικοοικονομικής στέρησης οδηγούν σε χαμηλά επίπεδα κοινωνικής συνοχής και εμπιστοσύνης (Πούπος 2010).

Η κυρίαρχη ομάδα συνδέει τη μετανάστευση με την εθνική διαφοροποίηση των μεταναστών και τη βλέπει ως αιτία διάσπασης των κοινωνικών αξιών της ευρύτερης κοινωνίας. Οπότε, θρησκευτικές, εθνικές, πολιτισμικές ομάδες που κάποτε θεωρούνται θετικές να συνεισφέρουν στην ενότητα, τώρα θεωρούνται απειλή (Cheong et al 2007). Σε πολλές περιπτώσεις, η έννοια της μειονότητας

συνδέεται με τον κοινωνικό αποκλεισμό και τις ποικίλες διακρίσεις με βάση διάφορα κριτήρια, όπως εθνικά, φυλετικά, θρησκευτικά και πολιτισμικά.

Ένα άλλο στοιχείο που τονίζεται σε ορισμένες προσεγγίσεις είναι οι σχέσεις κυριαρχίας ανάμεσα στις μειονότητες και την πλειονότητα. Τα βασικά χαρακτηριστικά αυτών των σχέσεων είναι η κυριαρχία, η υποταγή, η καταπίεση και η διάκριση σε βάρος της μειονοτικής ομάδας. Ως αποτέλεσμα, πολλές φορές η μειονότητα υφίσταται καταπίεση στη βάση της κοινωνικής και οικονομικής υποβάθμισης των μελών της και την καταπάτηση των ιδιαίτερων δικαιωμάτων τους (Soyan & Williams 1998).

Τα αποτελέσματα του κοινωνικού κεφαλαίου ενισχύουν την κοινωνική συνοχή, τη μεταβίβαση των αξιακών συστημάτων και την κοινωνική ενσωμάτωση. Η συνεργασία των ατόμων, η αμοιβαία εμπιστοσύνη είναι στοιχεία που προωθούν την αρχή της δικαιοσύνης και της ισότητας και είναι όροι συνυφασμένοι με την ενίσχυση του κοινωνικού κεφαλαίου (Cheong et al 2007). Ιδιαίτερα το κοινωνικό κεφάλαιο γεφύρωσης εγκλείει την έννοια της κοινωνικής εμπιστοσύνης, έννοια που διαδραματίζει κυρίαρχο ρόλο στις σχέσεις μεταξύ γηγενών και μεταναστών (Stone 2001). Η εμπιστοσύνη σχετίζεται με το βαθμό αξιοπιστίας των σχέσεων μεταξύ των ατόμων, στη βάση της αλληλεγγύης ή της αμοιβαιότητας. Το αίσθημα της ασφάλειας των ατόμων είναι η βάση για να δρουν υποστηρικτικά τα άτομα μεταξύ τους και να προσφέρουν στο κοινό συμφέρον. Επιπλέον, στο πλαίσιο της αμοιβαιότητας και της αλληλεγγύης τα άτομα προσφέρουν υπηρεσίες στο συνάνθρωπό τους αλλά κάποιες φορές ενεργούν για το συμφέρον άλλων και προσδοκούν την ανταπόδοση της βοήθειας κάποια στιγμή στο μέλλον (Cox 1995 στην Καραμάνου 2006).

Η ανάπτυξη ενός συνεργατικού κλίματος, λόγω του συσσωρευμένου κοινωνικού κεφαλαίου στις κοινωνίες υποδοχής, βοηθά στην αποδοχή των μεταναστών και αυτό διότι όσο περισσότερο συσσωρευμένο κοινωνικό κεφάλαιο έχει ένα άτομο, τόσο πιο δεκτικό, ανεκτικό και ανοικτόμυαλο είναι απέναντι στο διαφορετικό. Έτσι, το κοινωνικό κεφάλαιο των γηγενών μπορεί να αποτελέσει έναν καθοριστικό παράγοντα όσον αφορά τη στάση τους απέναντι στους μετανάστες.

3. Μεθοδολογία

3.1. Σκοπός & στόχοι της έρευνας

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να καταδειχθούν τα οφέλη και να αναλυθεί ο ρόλος του κοινωνικού κεφαλαίου στη διαμόρφωση στάσεων και αντιλήψεων των νέων για θέματα μετανάστευσης.

Λαμβάνοντας υπόψη το γενικότερο σκοπό της έρευνας, προσδιορίστηκαν τα επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα τα οποία είναι τα παρακάτω:

Α) Σε ποιο βαθμό είναι εμφανής η παρουσία του κοινωνικού κεφαλαίου στο επιλεγμένο δείγμα νέων της πόλης του Ηρακλείου,

Β) Ποια είναι τα κοινωνικο-δημογραφικά εκείνα χαρακτηριστικά των νέων που ενισχύουν το κοινωνικό τους κεφάλαιο,

Γ) Σε ποιο βαθμό οι στάσεις και αντιλήψεις περί μετανάστευσης καθορίζονται από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των ατόμων της μελέτης,

Δ) Σε ποιο βαθμό το κοινωνικό κεφάλαιο επηρεάζει τη διαμόρφωση των στάσεων & αντιλήψεων για τη μετανάστευση.

3.2. Πεδίο της έρευνας, δείγμα & διάρκειά της

Για τη διερεύνηση του σκοπού της μελέτης ως πεδίο έρευνας επιλέχθηκε ο νεανικός πληθυσμός της πόλης του Ηρακλείου Κρήτης. Επιλέχθηκε δείγμα 500 νέων ανθρώπων 18 έως 30 ετών, το χρονικό διάστημα Σεπτέμβριος – Νοέμβριος 2013, ακολουθώντας δειγματοληψία ευκολίας (Μπένος 1991, Τζωρτζόπουλος 1991). Σε προκαθορισμένες ημέρες και ώρες, σε κεντρικά και αποκεντρωμένα σημεία της πόλης έγινε επιλογή νέων ανθρώπων και με τη χρήση συνέντευξης συμπληρώθηκε το ερευνητικό εργαλείο για την καταγραφή απόψεων.

Η διερεύνηση των στάσεων και αντιλήψεων μίας ξεχωριστής ηλικιακής ομάδας έχει από μόνη της το ιδιαίτερο ενδιαφέρον της. Στην περίπτωση του νεανικού πληθυσμού θα μπορούσε να σκιαγραφήσει τη μελλοντική εικόνα της Ελλάδας, ως προς τη στάση της στα ζητήματα της μετανάστευσης, όταν πλέον ο σημερινός νεανικός πληθυσμός θα έχει αποκτήσει κεντρική θέση στην κοινωνική, πολιτική και οικονομική ζωή της χώρας.

Η επιλογή του Ηρακλείου έγινε για τεχνικούς λόγους. Θα μπορούσε βεβαίως μια τέτοια εργασία για λόγους αντιπροσωπευτικότητας να συμπεριλάβει και άλλα αστικά κέντρα της Ελλάδας. Ωστόσο, δεν θεωρούμε ότι τα ιδιαίτερα πληθυσμιακά χαρακτηριστικά της πόλης του Ηρακλείου διαφέρουν σημαντικά από αυτά των άλλων μεγάλων πόλεων.

3.3. Ερευνητικό εργαλείο

Βασικό εργαλείο μέτρησης του κοινωνικού κεφαλαίου αποτελεί το ερωτηματολόγιο SCQ-G (Social Capital Questionnaire, SCQ-G) (Kritsotakis et al. 2008, Κριτσωτάκης κ.ά. 2010, Koutra et al. 2012). Το ερωτηματολόγιο SCQ-G διαχωρίζεται σε 8 εννοιολογικές ενότητες, εκ των οποίων, οι συνολικές 36 ερωτήσεις (items) διαφέρουν ανά ενότητα. Στην ελληνική αυτή έκδοση ως τροποποιημένη και σταθμισμένη, περιλαμβάνει ερωτήσεις της ενότητας «ΣΤ. Σχέσεις με εργασία» που στην παρούσα μελέτη απαντήθηκαν από 295 συμμετέχοντες, και δεν απαντήθηκαν κυρίως από φοιτητές και άνεργους ή απασχολούμενες με οικιακά. Έτσι, ακολούθησε έλεγχος εσωτερικής συνέπειας ή αλλιώς αξιοπιστίας ανά ενότητα ή στο σύνολο (αφαιρέθηκε η ενότητα αυτή στην περίπτωση του συνόλου), που απέδωσε συντελεστές για κάθε πεδίο ή κάθε ενότητα του ερωτηματολογίου με κοινά στοιχεία. Είναι σαφές ότι κάθε ερώτηση από τις 36 αποτελείται από κλίμακα με 4 πεδία απαντήσεων (Likert), με κοινές αποκρίσεις (διαβαθμισμένες απαντήσεις κλίμακας). Η αξιοπιστία του ήδη χρησιμοποιημένου ερωτηματολογίου SCQ-G για όλες τις ενότητες έχει βρεθεί σε άλλο πληθυσμό $\alpha > 0,80$ σύμφωνα με τους Kritsotakis et al. (2008). Στην παρούσα μελέτη ο συνολικός συντελεστής ανήλθε σε $\alpha = 0,812$, αρκετά ικανοποιητικός προς χρήση του εργαλείου.

Παράλληλα μέσα από βιβλιογραφική ανασκόπηση χρησιμοποιήθηκε δομημένο ερωτηματολόγιο απόψεων, στάσεων και αντιλήψεων περί μετανάστευσης του τοπικού πληθυσμού της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας (Ιωσηφίδης κ.ά. 2007), προκαθορισμένο σε πεντάβαθμη κλίμακα απαντήσεων Likert 13 ερωτήσεων (διαφωνώ έως συμφωνώ απόλυτα).

3.4. Στατιστική ανάλυση

Η ανάλυση των δεδομένων της μελέτης έγινε με το πρόγραμμα IBM SPSS 19.0. Αρχικά υπολογίστηκε το πλήθος των ελλειπουσών απαντήσεων (κενά, λάθη κλπ.) στο σύνολο των ερωτήσεων. Οι ερωτήσεις που απαντήθηκαν με χαμηλή ανταπόκριση (295 άτομα ή 59%) αφορούσαν την εργασία, ενώ οι συμμετέχοντες αυτοί βρίσκονταν εκτός αγοράς. Στις υπόλοιπες περιπτώσεις αντιστοιχούσαν μόλις στο 1,2% του συνόλου των απαντήσεων. Δεν κρίθηκε έτσι απαραίτητη η διαδικασία απόδοσης (single or multiple imputation procedure).

Ακολούθησε υπολογισμός κατανομών συχνοτήτων χαρακτηριστικών των 500 συμμετεχόντων. Οι συσχετίσεις των αθροιστικών βαθμολογιών των έξι ενότητων, καθώς και της συνολικής βαθμολογίας (score) του SCG-Q με χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων αλλά και με τις κλίμακες των στάσεων & αντιλήψεων τους περί μετανάστευσης, έγινε με τους συντελεστές συσχέτισης κατά Spearman.

Παράλληλα εκτιμήθηκαν οι μέσες βαθμολογίες ανά ενότητα και στο σύνολο του SCG-Q, εκφρασμένες στη 4-βαθμη κλίμακα μέτρησής του, και ακολούθησε μη παραμετρικός έλεγχος κατά Mann Whitney & Kruskal Wallis με τα χαρακτηριστικά των 500 συμμετεχόντων. Παρά τους πολλαπλούς ελέγχους, ως αποδεκτό επίπεδο σημαντικότητας καθορίστηκε το $p \leq 0,05$ (Δαφέρμος 2005). Ακολούθησε στο σημείο αυτό πολλαπλή γραμμική παλινδρόμηση για την εκτίμηση των “διορθωμένων” συντελεστών συσχέτισης (betas) χρησιμοποιώντας το μοντέλο και τα βασικά χαρακτηριστικά των ερωτώμενων.

4. Αποτελέσματα

4.1. Χαρακτηριστικά δείγματος μελέτης

Το δείγμα της μελέτης όπως αναφέρθηκε και στην ενότητα 3.2 αποτελείται από 500 νέους ηλικίας 18-30 ετών (βλ. Παράρτημα – Πίνακας 1). Το 46,8% ήταν άνδρες και 53,2% γυναίκες, χωρίς να διαφέρει στατιστικώς σημαντικά η κατανομή μεταξύ τους (δυσωυμικός έλεγχος, $p=0.166$). Η πλειοψηφία ή 78,7%

ήταν άγαμοι, το 40,8% διέμεναν μόνοι, ενώ λιγότεροι από τους μισούς ή 45,6% ήταν ανώτερης ή ανώτατης εκπαίδευσης. Το 85,4% δήλωσαν καταγωγή από Κρήτη και επαγγελματικά, ενώ οι ιδιωτικοί υπάλληλοι με ποσοστό 22,4% ήταν η μεγαλύτερη επαγγελματική ομάδα του δείγματος μελέτης, το 46,% ήταν άνεργοι, απασχολούνταν με οικιακά ή δεν είχαν εργαστεί ποτέ.

4.2. Ανάλυση & συσχετίσεις του ερωτηματολογίου SCQ-G

Στον πίνακα 2, παρουσιάζονται η συνολική μέση βαθμολογία (score) των έξι ενοτήτων του ερωτηματολογίου SCQ-G και της συνολικής κλίμακας του στο δείγμα των 500 συμμετεχόντων στη μελέτη καθώς οι βαθμοί (συντελεστές) συσχέτισης μεταξύ τους κατά Spearman. Η μέση βαθμολογία των περισσότερων ενοτήτων και της συνολικής κλίμακας υπερβαίνουν τη διαβάθμιση του 2 που σύμφωνα με το ερωτηματολόγιο υποδηλώνει συχνότητα: λίγο, πολύ, μάλλον όχι κλπ. προσεγγίζοντας τη διαβάθμιση 3: πολύ, μάλλον, μερικές φορές κλπ. Όπως διαπιστώνεται οι ενότητες του SCQ-G παρουσιάζουν στην πλειοψηφία τους στατιστικώς ισχυρές αλληλοσυσχετίσεις, κυρίως όμως με τη συνολική βαθμολογία/κλίμακα ($p < 0.001$). Την πιο ισχυρή αλληλοσυσχέτιση ($r_{ho} = 0.79$, $p < 0.001$) παρουσιάζει η ενότητα αξία της ζωής και του κοινωνικού φορέα με τη συνολική κλίμακα, στοιχείο που ενέχει σημαντικές ενδείξεις για επίδραση στις στάσεις και αντιλήψεις γενικότερα.

Αντίστοιχα, οι συντελεστές συσχέτισης των έξι ενοτήτων του ερωτηματολογίου SCQ-G και της συνολικής κλίμακας του με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των 500 συμμετεχόντων παρουσιάζονται στον πίνακα 3. Ως προς τη συνολική κλίμακα, οι άνδρες φαίνεται να διατυπώνουν σε σημαντικά μεγαλύτερο βαθμό το κοινωνικό κεφάλαιο ($r_{ho} = -0.11$, $p < 0.05$), ως τους ανεπίσημους δηλαδή κανόνες και αξίες που προάγουν την κοινωνική συνεργασία και δημιουργούν εμπιστοσύνη μεταξύ των ανθρώπων. Παρόμοια συμβαίνει με τους μεγαλύτερους σε ηλικία ($r_{ho} = 0.31$, $p < 0.001$), με τους έχοντες υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο ($r_{ho} = 0.27$, $p < 0.001$) ή με εκείνους & εκείνες που εργάζονται σε χειρωνακτικά επαγγέλματα ($r_{ho} = -0.35$, $p < 0.001$).

Τονίζεται ακόμα ότι οι άνδρες εκφράζουν σε μεγαλύτερο βαθμό αισθήματα ασφάλειας ($\rho = -0.37$, $p < 0.001$) ή διαφορετικά οι γυναίκες μεγαλύτερης ανασφάλειας, ενώ οι έχοντες υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο την αξία της ζωής και του κοινωνικού φορέα ($\rho = 0.20$, $p < 0.001$).

Στους πίνακες 4 & 5, δίνονται αντίστοιχα τα επίπεδα των μέσω τιμών των έξι ενοτήτων του ερωτηματολογίου SCQ-G και της συνολικής κλίμακας του ως προς τις κατηγορίες των ιδιαίτερων χαρακτηριστικά των 500 συμμετεχόντων. Είναι φανερό, όπως και στον πίνακα 4 των συσχετίσεων, ότι η μέση συνολική κλίμακα εκφράζεται μεταξύ άλλων σημαντικά υψηλότερα από τους άνδρες σε σχέση με τις γυναίκες (2,6 έναντι 2,5, $p = 0.001$), από τους μεγαλύτερους σε ηλικία έναντι των μικρότερων (2,6 έναντι 2,4, $p = 0.035$) ή από το υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο έναντι εκείνων με χαμηλότερο (2,7 έναντι 2,3, $p = 0.013$). Παράλληλα, όπως τονίστηκε, οι άνδρες εκφράζουν σε σημαντικά υψηλότερο βαθμό αισθήματα ασφάλειας έναντι των γυναικών (2,7 έναντι 2,2, $p < 0.001$), όπως και οι έχοντες μεταπτυχιακή εκπαίδευση έναντι εκείνων δημοτικού στη συμμετοχή στην τοπική κοινότητα (2,0 έναντι 1,5, $p = 0.007$).

4.3. Στάσεις & αντιλήψεις για τη μετανάστευση

Από το σχήμα 1 (βλ. Παράρτημα), δίνονται τα μέσα επίπεδα και οι τυπικές αποκλίσεις των ερωτήσεων έκφρασης διαφωνίας – συμφωνίας στάσεων και αντιλήψεων των 500 συμμετεχόντων. Η ερώτηση με τη μεγαλύτερη μέση κλίμακα απαντήσεων με 4,2 και κατά συνέπεια έκφραση που προσεγγίζει την απόλυτη σχεδόν συμφωνία (1=διαφωνώ απόλυτα, 5=συμφωνώ απόλυτα) είναι η «Η Ελλάδα πρέπει να πάρει πιο αποτελεσματικά μέτρα για να αποτρέψει την παράνομη μετανάστευση», ακολουθεί η «Σε μεγάλο βαθμό οι μετανάστες είναι θύματα διακρίσεων και εκμετάλλευσης στην αγορά εργασίας» με 3,8, ενώ τελευταία ως προς το βαθμό συμφωνίας με 2,6 ανέρχεται η «Σε μεγάλο βαθμό οι μετανάστες που εργάζονται στην περιοχή μου αμείβονται το ίδιο με τους Έλληνες για την ίδια δουλειά».

Όπως με το ερωτηματολόγιο SCQ-G και τη συσχέτιση της συνολικής κλίμακας και των ενοτήτων του με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των 500 συμμετεχόντων, στον πίνακα 6 δίνονται οι συσχετίσεις των ερωτήσεων

στάσεων & αντιλήψεων με τα χαρακτηριστικά των ερωτώμενων. Λαμβάνοντας υπόψη τη διαβάθμιση της κλίμακας των απαντήσεων, όπως παρουσιάζονται στο σχήμα 1, σχεδόν όλα τα χαρακτηριστικά σχετίζονται θετικά ή αρνητικά με τις απόψεις που εκφράζουν οι ερωτώμενοι. Μεταξύ άλλων, οι άνδρες σε σχέση με τις γυναίκες φαίνεται να συμφωνούν σε σημαντικά μεγαλύτερο βαθμό ότι οι μετανάστες αυξάνουν την εγκληματικότητα ($r_{ho}=-0.11$, $p<0.05$), όπως επίσης και οι χαμηλότερου εκπαιδευτικού επιπέδου ($r_{ho}=-0.12$, $p<0.05$). Παράλληλα οι ασκούντες χειρωνακτικά επαγγέλματα φαίνεται να συμφωνούν σε σχέση με τους υπόλοιπους σε σημαντικά μεγαλύτερο βαθμό με την άποψη ότι οι μετανάστες παίρνουν τις δουλειές από τους ντόπιους ($r_{ho}=-0.10$, $p<0.05$), ενώ όσοι δηλώνουν ελεύθεροι (άγαμοι) φαίνεται να συμφωνούν σε σημαντικά μεγαλύτερο βαθμό με την άποψη ότι θα πρέπει να δοθούν ευκαιρίες στους μετανάστες που ζουν και εργάζονται νόμιμα στην Ελλάδα να φέρουν τα μέλη της οικογένειάς τους στη χώρα ($r_{ho}=-0.13$, $p<0.001$).

Τέλος, σύμφωνα με τον πίνακα 7 και την ανάλυση πολλαπλής γραμμικής παλινδρόμησης κάθε ερώτησης των στάσεων και αντιλήψεων με τις ενότητες και τη συνολική κλίμακα του ερωτηματολογίου SCQ-G, διαπιστώνεται ότι η συνολική κλίμακα μέτρησης του κοινωνικού κεφαλαίου δεν σχετίζεται στατιστικώς σημαντικά με τις στάσεις και αντιλήψεις περί μετανάστευσης ($p>0.05$). Ωστόσο, ορισμένες ενότητες του ερωτηματολογίου κοινωνικού κεφαλαίου φαίνεται να λειτουργούν καθοριστικά στην επίδραση στάσεων και αντιλήψεων. Η συμμετοχή στην τοπική κοινότητα, η ανοχή στη διαφορετικότητα καθώς και η αξία της ζωής και του κοινωνικού φορέα, φαίνεται να σχετίζονται σημαντικά με αρκετές απόψεις, άλλοτε θετικά και άλλοτε αρνητικά. Μεταξύ άλλων, οι συμμετέχοντες σε μεγαλύτερο βαθμό στην τοπική κοινότητα φαίνεται ότι συμφωνούν περισσότερο στην ωφέλεια που έχει η ελληνική οικονομία από την παραγωγικότητα των μεταναστών ($\beta=0.24$, $p<0.001$) αλλά και στο ότι βελτιώνουν την ελληνική κοινωνία φέρνοντας νέες ιδέες ($\beta=0.23$, $p<0.001$). Όσοι υιοθετούν ως στάση ζωής την ανοχή στη διαφορετικότητα φαίνεται ακόμη ότι συμφωνούν περισσότερο στο ότι οι μετανάστες που ζουν και εργάζονται νόμιμα στην Ελλάδα θα πρέπει να αποκτήσουν ίσα πολιτικά δικαιώματα με τους Έλληνες ($\beta=0.44$, $p<0.001$). Τέλος, όσοι δίνουν μεγαλύτερη αξία στη ζωή και στον κοινωνικό φορέα,

φαίνεται να δίνουν και μεγαλύτερη βαρύτητα στο ότι θα πρέπει να δοθούν ευκαιρίες στους μετανάστες που ζουν και εργάζονται νόμιμα στην Ελλάδα να απολαμβάνουν τα ίδια δικαιώματα με τους Έλληνες στην αγορά εργασίας ($\beta=0.25$, $p<0.001$).

4.4. Έλεγχος των ερευνητικών υποθέσεων και σχέση με τα αποτελέσματα

Η ολοκλήρωση του βασικού σκοπού της έρευνας αλλά και των επιμέρους στόχων της, έγινε μέσω της διαδικασίας της ανάλυσης και της εξαγωγής αντίστοιχων αποτελεσμάτων. Ως προς τα ερευνητικά ερωτήματα, η επιβεβαίωσή τους αφορά:

Ερώτημα Α. Σε ποιο βαθμό είναι εμφανής η παρουσία του κοινωνικού κεφαλαίου στο επιλεγμένο δείγμα νέων της πόλης του Ηρακλείου:

Η εφαρμογή του ερωτηματολογίου SCQ-G σε δείγμα 18-30 ετών για τη μέτρηση του κοινωνικού κεφαλαίου ήταν ικανοποιητική συνεκτιμώντας το βαθμό αξιοπιστίας των απαντήσεων αλλά και το βαθμό μέτρησης παρουσίας του κοινωνικού κεφαλαίου. Οι ενότητες του ερωτηματολογίου όσο και η συνολική κλίμακα απέδωσαν μέση βαθμολογία υπερβαίνουσα τη διάμεση διαβάθμιση. Ωστόσο, την παρουσία του κοινωνικού κεφαλαίου σε νεανικό πληθυσμό χαρακτηρίζουν οι στατιστικώς ισχυρές αλληλοσυσχετίσεις των ενοτήτων του SCQ-G με τη συνολική κλίμακά του ($p<0.001$) αλλά και μεταξύ τους ($p<0.05$).

Ερώτημα Β. Ποια είναι τα κοινωνικο-δημογραφικά εκείνα χαρακτηριστικά των νέων που ενισχύουν το κοινωνικό τους κεφάλαιο:

Τόσο το φύλο, όσο η ηλικία, η οικογενειακή κατάσταση, το μορφωτικό επίπεδο ή το επάγγελμα είναι χαρακτηριστικά που συνδέονται με την έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου στο δείγμα μελέτης (τη συνολική κλίμακα), σε θετικό ή αρνητικό βαθμό ($p<0.05$). Οι άνδρες, ωστόσο, οι μεγαλύτεροι σε ηλικία και το υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο φαίνεται να έχουν διαμορφώσει σημαντικά υψηλότερα επίπεδα έκφρασης βαθμολογίας του ερωτηματολογίου ($p<0.05$).

Ερώτημα Γ. Σε ποιο βαθμό οι στάσεις και αντιλήψεις περί μετανάστευσης καθορίζονται από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των ατόμων της μελέτης:

Οι συσχετίσεις των ερωτήσεων στάσεων & αντιλήψεων με τα χαρακτηριστικά των ερωτώμενων έδειξε ότι σχεδόν όλα τα χαρακτηριστικά σχετίζονται θετικά ή αρνητικά με τις απόψεις που εκφράζουν οι ερωτώμενοι. Οι άνδρες σε σχέση με τις γυναίκες και οι χαμηλότερου εκπαιδευτικού επιπέδου συμμετέχοντες εκφράζουν σε σημαντικά μεγαλύτερο βαθμό την ευθύνη των μεταναστών στην εγκληματικότητα ($p < 0.05$), ενώ οι ασκούντες χειρωνακτικά επαγγέλματα συμφωνούν σε σημαντικά μεγαλύτερο βαθμό ότι οι μετανάστες παίρνουν τις δουλειές από τους ντόπιους ($p < 0.05$).

Ερώτημα Δ. Σε ποιο βαθμό το κοινωνικό κεφάλαιο επηρεάζει τη διαμόρφωση των στάσεων & αντιλήψεων για τη μετανάστευση:

Η ανάλυση πολλαπλής γραμμικής παλινδρόμησης των στάσεων και αντιλήψεων με τη συνολική κλίμακα του ερωτηματολογίου SCQ-G κατέδειξε ότι η συνολική αυτή κλίμακα μέτρησης του κοινωνικού κεφαλαίου δεν σχετίζεται στατιστικώς σημαντικά στη διαμόρφωση στάσεων και αντιλήψεων περί μετανάστευσης ($p > 0.05$). Κάποιες ενότητες όμως του ερωτηματολογίου κοινωνικού κεφαλαίου λειτουργούν καθοριστικά στην επίδραση στάσεων και αντιλήψεων: η συμμετοχή στην τοπική κοινότητα, η ανοχή στη διαφορετικότητα καθώς και η αξία της ζωής και του κοινωνικού φορέα, καθορίζουν σημαντικά αρκετές απόψεις, άλλοτε θετικά και άλλοτε αρνητικά. Έτσι οι συμμετέχοντες σε μεγαλύτερο βαθμό στην τοπική κοινότητα διαμορφώνουν ή έχουν διαμορφώσει την άποψη περί ωφελιμότητας της ελληνικής οικονομίας από την παραγωγικότητα των μεταναστών ($p < 0.001$) ή ακόμη ότι βελτιώνουν την ελληνική κοινωνία με την καινοτομία και την πρακτικότητά τους ($p < 0.001$). Όσοι υιοθετούν ως στάση ζωής την ανοχή στη διαφορετικότητα συμφωνούν και περισσότερο για τη βελτίωση της ελληνικής οικονομίας ($p < 0.001$), καθώς επίσης δίνουν μεγαλύτερη βαρύτητα στην ισότητα των μεταναστών με τους Έλληνες πολίτες σε συνταγματικό, κοινωνικό και σε εργασιακό επίπεδο ($p < 0.001$). Όσοι ακόμη δίνουν μεγαλύτερη αξία στη ζωή και στον κοινωνικό φορέα, δίνουν και μεγαλύτερη βαρύτητα στο ότι θα πρέπει να τους δοθούν ευκαιρίες να απολαμβάνουν τα ίδια δικαιώματα με τους Έλληνες στην αγορά εργασίας ($p < 0.001$).

5. Συμπεράσματα - Συζήτηση

5.1 Σύνοψη αποτελεσμάτων μελέτης

Βασικό σκοπό της παρούσας έρευνας αποτέλεσε η διερεύνηση ύπαρξης οφελών από την έννοια και το ρόλο του κοινωνικού κεφαλαίου μέσω της διαμόρφωσης στάσεων και αντιλήψεων νέων ατόμων σε θέματα μετανάστευσης. Η γενική αποτίμηση της έρευνας που ακολούθησε οδήγησε στο συμπέρασμα ότι κοινωνικό κεφάλαιο υφίσταται στους νέους ηλικίας 18 έως 30 ετών που μελετήθηκαν, σε διαφορετικό όμως βαθμό ανά ενότητα, ενώ χαρακτηριστικά όπως το ανδρικό φύλο, οι μεγαλύτεροι σε ηλικία και το υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο φαίνεται να διαμορφώνουν θετικότερες στάσεις για συμμετοχή στην κοινωνία πολιτών, στα τυπικά & άτυπα κοινωνικά δίκτυα, στις κοινές αξίες κλπ.

Από τα μεγαλύτερα ποσοστά συμφωνίας που καταγράφηκαν σε ερωτήσεις στάσεων και αντιλήψεων που τέθηκαν στους ερωτώμενους, αποτυπώνεται καθαρά ότι τα ζητήματα στα οποία επικεντρώνονται περισσότερο είναι αυτά της αντιμετώπισης της παράνομης μετανάστευσης, της διάκρισης και εκμετάλλευσης που υπόκεινται οι μετανάστες στην αγορά εργασίας και τα γενικότερα δικαιώματα που θα πρέπει να απολαμβάνουν στη χώρα οι νόμιμοι μετανάστες. Αυτά τα δικαιώματα επικεντρώνονται περισσότερο σε θέματα οικογενειακής συνένωσης στη χώρα υποδοχής, σε εργασιακά δικαιώματα, καθώς και στο δικαίωμα ελεύθερης άσκησης των θρησκευτικών τους καθηκόντων. Ως ένα βαθμό από τις παραπάνω απαντήσεις καταγράφεται ότι οι ερωτώμενοι δεν επικεντρώνονται μόνο στα οικονομικά-εργασιακά θέματα που είναι άμεσα συνδεδεμένα με την παρουσία του μετανάστη στη χώρα υποδοχής, αλλά επιπλέον δείχνουν το ενδιαφέρον τους και στην κοινωνική διάσταση του φαινομένου και πιο συγκεκριμένα σε ζητήματα κοινωνικού περιεχομένου που απασχολούν τους μετανάστες.

Από τη στατιστική ανάλυση προέκυψε ότι η επίδραση του κοινωνικού κεφαλαίου σε απόψεις, στάσεις και αντιλήψεις για τη μετανάστευση δεν είναι στατιστικώς σημαντική. Η απουσία μίας ικανοποιητικής βιβλιογραφικής και ερευνητικής αναφοράς σχετική με το θέμα μας και ως εκ τούτου η αδυναμία μίας ουσιαστικής σύγκρισης με άλλες μελέτες, μας οδηγεί στο συμπέρασμα

ότι χρειάζεται μία περαιτέρω μελέτη για τη δυνατότητα διεξαγωγής ασφαλέστερων συμπερασμάτων.

Είναι γεγονός ότι θα πρέπει να είμαστε ιδιαίτερα προσεκτικοί ως προς τις επιπτώσεις και τα αποτελέσματα της επενέργειας του κοινωνικού κεφαλαίου. Στη βιβλιογραφία τίθεται το ζήτημα της ισορροπημένης ανάγνωσης του κοινωνικού κεφαλαίου και των δυνατοτήτων του. Αν και υπάρχουν μελετητές, όπως τονίζει ο Κονιόρδος (2006) σε άρθρο του, που θεωρούν ότι το κοινωνικό κεφάλαιο έχει θεμελιακή θετική κοινωνική επίδραση και ότι η αντιμετώπιση διαφόρων κοινωνικών προβλημάτων μπορούν να επιλυθούν λόγω της συμβολής του, ωστόσο ο αντίλογος είναι εξίσου σημαντικός. Από τη δική τους μεριά, τον Portes και τους συνεργάτες του, τους έχει απασχολήσει το ζήτημα της αρνητικής διάστασης του κοινωνικού κεφαλαίου. Ο ίδιος ο Portes (1998) μας δίνει μία περισσότερο ισορροπημένη διάσταση του κοινωνικού κεφαλαίου και των δυνατοτήτων του. Δεν απορρίπτει την έννοια αλλά επιχειρεί να τη συγκεκριμενοποιήσει και να την εξορθολογήσει προς όφελος της κοινωνιολογικής κατανόησης των κοινωνικών φαινομένων που το κοινωνικό κεφάλαιο υποτίθεται πως εξηγεί. Τονίζει, επίσης, την ανάγκη για συστηματική μελέτη της επίδρασης του κοινωνικού κεφαλαίου και την αποφυγή απόδοσης σε αυτό αποτελεσμάτων των οποίων η εμφάνιση μπορεί να προκαλείται από άλλα αίτια ή να είναι συμπτωματική. Το ζήτημα της ποικιλομορφίας, που θέτει ο Portes ως προς τις επιπτώσεις και τα αποτελέσματα της επίδρασης του κοινωνικού κεφαλαίου, οφείλεται στην πολλαπλότητα των πηγών προέλευσής του. Καθώς παρατηρείται να συγχέεται συχνά η πηγή ή η προέλευση του κοινωνικού κεφαλαίου με το αποτέλεσμα της επενέργειάς του, ο Portes και οι συνεργάτες του προτείνουν τη διάκριση των πηγών προέλευσης του κοινωνικού κεφαλαίου από τα αποτελέσματα της δράσης του.

Αν και η επίδραση του κοινωνικού κεφαλαίου σε απόψεις, στάσεις και αντιλήψεις για τη μετανάστευση δεν είναι στατιστικώς σημαντική, ωστόσο στα ερευνητικά αποτελέσματα διαπιστώνεται ότι ορισμένες ενότητες του ερωτηματολογίου του κοινωνικού κεφαλαίου, όπως η συμμετοχή στην τοπική κοινότητα και η ανοχή στη διαφορετικότητα, φαίνεται να λειτουργούν θετικά στην επίδραση των στάσεων και αντιλήψεων των νέων. Η άποψή τους για τη

θετική συμβολή των μεταναστών στην ελληνική οικονομία, όπως και η συμβολή τους, ως φορείς νεοτερικότητας, στον ελληνικό πολιτισμό επηρεάζεται άμεσα από το κοινωνικό τους κεφάλαιο. Επίσης, η υιοθέτηση της άποψης ότι οι μετανάστες πρέπει να απολαμβάνουν ίσα εργασιακά και πολιτικά δικαιώματα με τους Έλληνες ισχυροποιείται από αυτό. Σύμφωνα με τα παραπάνω ενισχύεται η άποψη ότι από τη συμμετοχικότητα των πολιτών, την αμοιβαιότητα στις σχέσεις, τη συνεργασία και την αποδοχή της διαφορετικότητας απορρέει μια θετική επενέργεια μεταξύ των διαφορετικών κοινωνικών ομάδων, αναπτύσσοντας ένα πνεύμα εμπιστοσύνης μεταξύ των μελών της κοινωνίας. Έτσι το κοινωνικό κεφάλαιο θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ως συνεκτικό υλικό μίας κοινωνίας.

Στο ίδιο συμπέρασμα καταλήγουν και οι Herreros & Criado (2009). Θεωρούν ότι η διαμόρφωση στάσεων για τους μετανάστες επέρχεται μέσα από την έκφραση κοινωνικής εμπιστοσύνης, που όμως οι αρνητικές εκφάνσεις της έχουν διαμορφωθεί περισσότερο σε πολύ-πολιτισμικές κοινωνίες. Θεωρούν λοιπόν ότι κοινωνίες με υψηλά επίπεδα κοινωνικού κεφαλαίου διευκολύνουν και αποδέχονται την ένταξη μεταναστών, επειδή ακριβώς έχουν και θετικότερες στάσεις απέναντι σε κοινωνικά ζητήματα όπως και η μετανάστευση. Για να τεκμηριώσουν όμως την υπόθεση ερεύνησαν και εφάρμοσαν τη μελέτη τους σε 16 χώρες της Ευρώπης, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας, το 2002/3 στα πλαίσια της ευρύτερης European Social Survey. Η τελική ανάλυση έδειξε ότι ανεξάρτητα από τις επιπτώσεις παραγόντων που σχετίζονται με τα ίδια τα άτομα καθώς και του ευρύτερου κοινωνικού-οικονομικού πλαισίου, όπως είναι τα επίπεδα της ανεργίας ή το ποσοστό του αλλοδαπού πληθυσμού, τα άτομα εκείνα με υψηλό κοινωνικό κεφάλαιο παρουσιάζουν πιο θετική στάση έναντι της μετανάστευσης από τον υπόλοιπο πληθυσμό. Στην περίπτωση λοιπόν αυτή και παρά το γεγονός ότι στην παρούσα μελέτη δεν βρέθηκε κάποια μορφή συσχέτισης με τη συνολική κλίμακα μέτρησης του κοινωνικού κεφαλαίου, φαίνεται ότι η προϋπάρχουσα θετική στάση έναντι κοινωνικών προβλημάτων καθορίζει και την κοινωνική συμπεριφορά.

Βιβλιογραφία

- Bourdieu P., «The Forms of Capital», In Richardson, J. G. (ed.), Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education, Greenwood Press, New York, 1986.
- Cheong H.P., Edwards R., Goulbourne H. & Solomos J., «Immigration, Social cohesion and social capital: a critical review», Critical Social Policy, 2007, 27(1): 24-49.
- Cox E., «Promoting Australian Discussion», Boyer Lectures on Social Capital, Στο Καραμάνου Ά., Κοινωνικό Κεφάλαιο και Μετανάστευση, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, 2006.
- Δαφέρμος Β., Κοινωνική στατιστική με το SPSS, ΖΗΤΗ, Θεσσαλονίκη, 2005.
- Herreros F, & Criado H., «Social Trust, Social Capital and Perceptions of Immigration», POLITICAL STUDIES, 2009, 57: 337–355.
- Ιωσηφίδης Θ., «Ποιοτικές μεθοδολογικές προσεγγίσεις στη μεταναστευτική έρευνα: Προκλήσεις, ερωτήματα και προβλήματα», Στο Κυριακάκης Γ. και Μιχαηλίδου Μ. (επιμ.), Η προσέγγιση του άλλου: Ιδεολογία, μεθοδολογία και ερευνητική πρακτική, Μεταίχμιο, Αθήνα, 2006, σσ. 175-196.
- Ιωσηφίδης Θ., Κίζος Θ., Παπαγεωργίου Χ., Παπαγεωργίου Δ., Μαλλιωτάκη Αικ., Πετράκου Η., «Οι στάσεις του πληθυσμού της περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας απέναντι στους μετανάστες: Επιπτώσεις για τη μεταναστευτική ένταξη», Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών, τεύχος 49, 2007, σσ. 37-62.
- Κονιόρδος Μ.Σ., «Κοινωνικό Κεφάλαιο: μεταξύ θεωρητικής σαφήνειας και σύγχυσης», ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ. Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας, τεύχος 16, 2006, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://www2.media.uoa.gr/sas/issues/16_issue/koniordos.html, (πρόσβαση 15.10.2014).
- Κόντης Α., «Οικονομική ενσωμάτωση μεταναστών στη χώρα υποδοχής», Στο Αμίσης Γ. και Λαζαρίδη Γ. (επιμ.), Νομικές και κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα, Παπαζήσης, Αθήνα, 2001, σσ. 177-220.
- Koutra K., Orfanos Ph., Roumeliotaki Th., Kritsotakis G., Kokkevi A., Philalithis A., Psychometric validation of the Youth Social Capital scale in Greece, Research on Social Work Prac., 2012, 22(3): 333.
- Κριτσωτάκης Γ., Αντωνιάδου Ε., Κούτρα Κ., Κούτης Α., Φιλαλήθης Α., Γνωσιακή στάθμιση της «Κλίμακας Ποσοτικής Εκτίμησης του Κοινωνικού Κεφαλαίου» σε ελληνικό πληθυσμό, Νοσηλευτική, 2010, 49(3): 274-285.

- Kritsotakis G., Koutis A., Alegakis A., Philalithis A., Development of the social capital questionnaire in Greece, *Research In Nursing & Health* 31, 2008, pp. 217-225.
- Μπένος Β., Μέθοδοι και τεχνικές δειγματοληψίας, Σταμούλη, Αθήνα, 1991.
- Μπουρντιέ Π., «Κοινωνικό κεφάλαιο». Στο Μπουρντιέ Π., Κείμενα Κοινωνιολογίας, μετ. Παναγιωτόπουλος Ν., Γεωργίου Π., Ψυχογιός Θ., κ.ά., Στάχυ, Αθήνα, 1999, σσ. 91-95.
- Portes A., «Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology», *Annual Review of Sociology*, 24, 1998, pp.1-24.
- Πούπος Η., Το Κοινωνικό Κεφάλαιο στην Ελλάδα, Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών του ανθρώπινου περιβάλλοντος, Αθήνα, 2010.
- Προκοπάκης Ε., Μετανάστευση και στρατηγικές κοινωνικής ένταξης στον αστικό χώρο: Η περίπτωση της πόλης του Ηρακλείου, Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Ρέθυμνο, 2010.
- Putnam R.D., «E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-first Century (The 2006 Johan Skytte Prize Lecture)», *Scandinavian Political Studies* 30, 2007, pp. 137-174.
- Soyan H. & Williams C., «Exploring Concept» στο Soyan H. & Williams C. (ed.), *Social work and minorities*, Routledge, London & New York, 1998.
- Stone W., «Towards a theoretically informed measurement framework for researching social in family and community life» (No 24), *Australian Institute of Family Studies*, 2001.
- Τζωρτζόπουλος Π., Οργάνωση και διεξαγωγή δειγματοληπτικών ερευνών. Αθήνα, 1991.
- Χατζής Α., Πολυπολιτισμικότητα και Κοινωνία, Κέντρο Φιλελεύθερων Μελετών, Κύκλος Πολιτική Φιλοσοφία, Αθήνα, 2010, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://users.uoa.gr/~ahatzis/Multiculturalism2.pdf>, (πρόσβαση 15.10.2014). Berlin L., Brooks-Gunn J., McCarton C., & McCormick M., «The effectiveness of early intervention: examining risk factors and pathways to enhanced development», *Journal of Preventive Medicine*, issue 27(2), 1998, pag. 238–245.

Παράρτημα

Χαρακτηριστικά δείγματος μελέτης

Πίνακας 1. Χαρακτηριστικά των 500 συμμετεχόντων στη μελέτη.

		v	%
Φύλο	<i>Άνδρες</i>	234	46,8
	<i>Γυναίκες</i>	266	53,2
Ηλικία, χρόνια	<i>μέση ηλικία±τυπική απόκλιση (εύρος)</i>	23,9±3,3 (18-30)	
Οικογενειακή κατάσταση	<i>άγαμος</i>	391	78,7
	<i>έγγαμος</i>	93	18,7
	<i>διαζευγμένος, χήρος/α</i>	13	2,6
Διαμονή	<i>μόνος/η</i>	203	40,8
	<i>με την οικογένεια</i>	233	46,8
	<i>με άλλο συγγάτοικο</i>	62	12,4
Μορφωτικό επίπεδο	<i>Δημοτικό</i>	11	2,2
	<i>Γυμνάσιο</i>	26	5,2
	<i>Λύκειο</i>	235	47,0
	<i>Τεχνική σχολή</i>	89	17,8
	<i>AEI, TEI</i>	115	23,0
	<i>Μεταπτυχιακός ή/και διδακτορικός τίτλος</i>	24	4,8
Τόπος μόνιμης διαμονής	<i>Κρήτη</i>	427	85,4
	<i>Νησιά Αιγαίου, Ιονίου</i>	6	1,2
	<i>Αττική</i>	19	3,8
	<i>Ηπειρωτική Ελλάδα</i>	42	8,4
	<i>Εξωτερικό</i>	6	1,2
Επάγγελμα	<i>Εργάτης/τρια</i>	30	6,0
	<i>Αγρότης/σσα</i>	12	2,4
	<i>Ιδιωτικός υπάλληλος</i>	112	22,4
	<i>Δημόσιος υπάλληλος</i>	46	9,2
	<i>Ελεύθερος επαγγελματίας</i>	56	11,2
	<i>Οικιακά, άνεργος/η, δεν έχει εργαστεί</i>	78	15,6
	<i>Φοιτητής/τρια</i>	152	30,4
<i>άλλο</i>	14	2,8	

Πίνακας 2. Συνολική μέση βαθμολογία (score) των έξι ενοτήτων του ερωτηματολογίου SCQ-G και της συνολικής κλίμακας του στο δείγμα των 500 συμμετεχόντων στη μελέτη καθώς οι βαθμοί (συντελεστές) συσχέτισης μεταξύ τους.

Ενότητες	μέση βαθμολογία ερωτήσεων	Ενότητες					Σχέσεις με εργασία
		Συμμετοχή στην τοπική κοινότητα	Αισθήματα ασφάλειας	Σχέσεις με οικογένεια και φίλους	Ανοχή στη διαφορετικότητα	Αξία της ζωής και του κοινωνικού φορέα	
		rho-Spearman					
Συμμετοχή στην τοπική κοινότητα	1.7		0,16 ^{xx}	0,24 ^{xx}	0,37 ^{xx}	0,35 ^x	0,12 ^x
Αισθήματα ασφάλειας	2.4			0,16 ^{xx}	0,17 ^{xx}	0,21 ^{xx}	0,18 ^x
Σχέσεις με οικογένεια και φίλους	2.6				0,07	0,43 ^{xx}	0,32 ^{xx}
Ανοχή στη διαφορετικότητα	2.2					0,14 ^{xx}	0,05
Αξία της ζωής και του κοινωνικού φορέα	2.7						0,45 ^{xx}
Σχέσεις με εργασία	2.8						
Συνολική κλίμακα	2.2	0,64 ^{xx}	0,32 ^{xx}	0,44 ^{xx}	0,30 ^{xx}	0,79 ^{xx}	0,51 ^{xx}

^x $P < 0.05$, ^{xx} $P < 0.001$.

Ανάλυση & συσχετίσεις του ερωτηματολογίου SCQ-G

Πίνακας 3. Συντελεστές συσχέτισης των έξι ενοτήτων του ερωτηματολογίου SCQ-G και της συνολικής κλίμακας του με χαρακτηριστικά* των 500 συμμετεχόντων στη μελέτη.

	Φύλο	Ηλικία	Οικογενειακή κατάσταση	Διαμονή	Μορφωτικό επίπεδο	Τόπος μόνιμης διαμονής	Επάγγελμα
rho-Spearman							
Συμμετοχή στην τοπική κοινότητα	-0,06	0,08	0,09 ^x	-0,05	0,14 ^x	0,06	-0,04
Αισθήματα ασφάλειας	-0,37 ^{xx}	0,07	-0,03	-0,04	0,01	0,04	0,03
Σχέσεις με οικογένεια και φίλους	-0,01	0,02	-0,05	-0,08	0,10 ^x	0,06	0,02
Ανοχή στη διαφορετικότητα	0,03	0,00	0,00	-0,08	0,11 ^x	0,14 ^{xx}	0,08
Αξία της ζωής και του κοινωνικού φορέα	0,01	0,20 ^{xx}	0,07	-0,06	0,20 ^{xx}	0,00	-0,15 ^x
Σχέσεις με εργασία	-0,08	0,07	0,00	0,09	0,09	-0,03	0,08
Συνολική κλίμακα	-0,11^x	0,31^{xx}	0,18^{xx}	-0,07	0,27^{xx}	-0,02	-0,35^{xx}

^xP<0.05, ^{xx}P<0.001.

* Οι διαβαθμίσεις των χαρακτηριστικών παρουσιάζονται στον πίνακα 1.

Πίνακας 4. Σύγκριση συνολικής μέσης βαθμολογίας (score) των έξι ενοτήτων του ερωτηματολογίου SCQ-G και της συνολικής κλίμακας του ως προς το φύλο, την ηλικία, την οικογενειακή κατάσταση και τη διαμονή των 500 συμμετεχόντων στη μελέτη.

		Συμμετοχή στην τοπική κοινότητα	Αισθήματα ασφάλειας	Σχέσεις με οικογένεια και φίλους	Ανοχή στη διαφορετικότητα	Αξία της ζωής και του κοινωνικού φορέα	Σχέσεις με εργασία	Συνολική κλίμακα
<i>μέση βαθμολογία (τυπική απόκλιση)</i>								
Φύλο	Άνδρες	1,8 (0,4)	2,7 (0,7)	2,5 (0,7)	2,1 (0,7)	2,8 (0,4)	2,8 (0,6)	2,6 (0,4)
	Γυναίκες	1,7 (0,4)	2,2 (0,7)	2,5 (0,6)	2,2 (0,7)	2,8 (0,4)	2,7 (0,5)	2,5 (0,4)
	P-value	-	<0,001	-	-	-	-	0,001
Ηλικία	18-20	1,7 (0,4)	2,2 (0,7)	2,5 (0,7)	2,1 (0,8)	2,8 (0,4)	2,7 (0,6)	2,4 (0,4)
	21-25	1,7 (0,4)	2,4 (0,8)	2,6 (0,6)	2,2 (0,6)	2,8 (0,40)	2,8 (0,5)	2,5 (0,4)
	26-30	1,8 (0,4)	2,5 (0,7)	2,6 (0,7)	2,2 (0,7)	2,9 (0,4)	2,8 (0,6)	2,6 (0,4)
	P-value	-	-	-	-	-	-	0,035
Οικογενειακή κατάσταση	Άγαμος	1,7 (0,4)	2,4 (0,8)	2,6 (0,6)	2,2 (0,7)	2,8 (0,4)	2,8 (0,6)	2,5 (0,4)
	Έγγαμος	1,8 (0,4)	2,4 (0,7)	2,5 (0,7)	2,2 (0,7)	2,8 (0,4)	2,8 (0,6)	2,5 (0,4)
	Διαζευγμένος, Χήρος	1,8 (0,4)	2,3 (0,9)	2,3 (0,8)	2,2 (0,9)	2,6 (0,5)	2,8 (0,5)	2,4 (0,5)
	P-value	-	-	-	-	-	-	-
Διαμονή	Μόνος	1,8 (0,4)	2,5 (0,8)	2,6 (0,6)	2,2 (0,7)	2,9 (0,4)	2,7 (0,5)	2,6 (0,4)
	Με την οικογένεια	1,7 (0,4)	2,3 (0,8)	2,5 (0,7)	2,1 (0,7)	2,8 (0,4)	2,8 (0,6)	2,5 (0,4)
	Με άλλο συγκάτοικο	1,7 (0,4)	2,5 (0,8)	2,6 (0,7)	2,2 (0,9)	2,9 (0,4)	2,9 (0,6)	2,6 (0,4)
	P-value	-	0,024	0,020	0,037	0,029	-	0,003

Mann Whitney & Kruskal Wallis έλεγχοι (με “-” σημειώνονται οι μη σημαντικές διαφορές).

Πίνακας 5. Σύγκριση συνολικής μέσης βαθμολογίας (score) των έξι ενοτήτων του ερωτηματολογίου SCQ-G και της συνολικής κλίμακας του ως προς το μορφωτικό επίπεδο, τον τόπο μόνιμης κατοικίας και το επάγγελμα των 500 συμμετεχόντων στη μελέτη.

		Συμμετοχή στην τοπική κοινότητα	Αισθήματα ασφάλειας	Σχέσεις με οικογένεια και φίλους	Ανοχή στη διαφορετικότητα	Αξία της ζωής και του κοινωνικού φορέα	Σχέσεις με εργασία	Συνολική κλίμακα
		μέση βαθμολογία (τυπική απόκλιση)						
Μορφωτικό επίπεδο	Δημοτικού	1,5 (0,5)	2,6 (0,9)	2,1 (0,6)	1,8 (0,9)	2,5 (0,5)	2,5 (0,7)	2,3 (0,4)
	Γυμνασίου	1,7 (0,5)	2,4 (0,8)	2,5 (0,8)	1,9 (0,8)	2,7 (0,6)	2,6 (0,5)	2,4 (0,5)
	Λυκείου	1,7 (0,4)	2,4 (0,8)	2,5 (0,7)	2,2 (0,7)	2,8 (0,4)	2,8 (0,5)	2,5 (0,4)
	Τεχνικής Σχολής	1,7 (0,4)	2,4 (0,8)	2,5 (0,7)	2,2 (0,7)	2,8 (0,4)	2,8 (0,6)	2,5 (0,4)
	Ανώτατης Σχολής	1,7 (0,3)	2,4 (0,7)	2,6 (0,6)	2,2 (0,7)	2,9 (0,4)	2,8 (0,5)	2,6 (0,3)
	Μεταπτυχιακής εκπαίδευσης	2,0 (0,5)	2,6 (0,8)	2,9 (0,7)	2,3 (0,7)	3,0 (0,4)	2,9 (0,6)	2,7 (0,4)
	P-value	0,007	-	0,040	0,038	0,049	-	0,013
Τόπος μόνιμης διαμονής	Κρήτη	1,7 (0,4)	2,4 (0,8)	2,5 (0,7)	2,1 (0,7)	2,8 (0,4)	2,8 (0,6)	2,5 (0,4)
	Νησιά Αιγαίου/Ιονίου	1,9 (0,4)	2,1 (1,2)	2,2 (0,4)	2,6 (1,0)	2,7 (0,4)	2,8 (0,6)	2,4 (0,2)
	Αττική	1,8 (0,4)	2,4 (0,6)	2,5 (0,5)	2,4 (0,7)	2,9 (0,3)	2,7 (0,4)	2,5 (0,3)
	Ηπειρωτική Ελλάδα	1,7 (0,3)	2,6 (0,7)	2,8 (0,6)	2,3 (0,7)	2,9 (0,4)	2,7 (0,5)	2,7 (0,3)
	Εξωτερικό	2,0 (0,4)	2,2 (0,8)	2,2 (0,4)	3,0 (0,5)	2,9 (0,3)	2,6 (0,5)	2,6 (0,3)
	P-value	-	-	0,015	0,005	-	-	-
Επάγγελμα	Εργάτης/τρια	1,8 (0,5)	2,7 (0,6)	2,4 (0,6)	2,0 (0,6)	2,6 (0,3)	2,7 (0,4)	2,5 (0,3)
	Αγρότης/σσα	1,8 (0,6)	2,7 (0,9)	2,3 (0,8)	2,1 (0,7)	2,5 (0,6)	2,5 (0,6)	2,4 (0,5)
	Ιδιωτικός υπάλληλος	1,7 (0,4)	2,3 (0,8)	2,6 (0,7)	2,1 (0,7)	2,9 (0,4)	2,7 (0,6)	2,5 (0,4)
	Δημόσιος υπάλληλος	1,9 (0,4)	2,3 (0,8)	2,6 (0,6)	2,3 (0,6)	3,0 (0,3)	2,8 (0,5)	2,6 (0,3)
	Ελεύθερος επαγγελματίας, επιχειρηματίας	1,8 (0,4)	2,5 (0,8)	2,8 (0,7)	2,1 (0,6)	3,0 (0,5)	2,9 (0,6)	2,6 (0,4)
	Οικιακά, Άνεργος/η	1,7 (0,4)	2,2 (0,8)	2,4 (0,7)	2,1 (0,8)	2,6 (0,5)	2,6 (0,2)	2,3 (0,4)
	Φοιτητής	1,7 (0,4)	2,5 (0,7)	2,6 (0,6)	2,2 (0,7)	2,9 (0,4)	2,8 (0,6)	2,5 (0,4)
	Άλλο	1,8 (0,3)	2,7 (0,7)	2,7 (0,6)	2,3 (0,6)	3,0 (0,4)	2,9 (0,2)	2,7 (0,3)
P-value	-	0,023	0,008	-	<0,001	-	0,001	

Mann Whitney & Kruskal Wallis έλεγχοι (με “-” σημειώνονται οι μη σημαντικές διαφορές).

Πίνακας 6. Συντελεστές συσχέτισης των ερωτήσεων στάσεων και αντιλήψεων και των χαρακτηριστικών* των 500 συμμετεχόντων στη μελέτη.

	Φύλο	Ηλικία	Οικογενειακή κατάσταση	Διαμονή	Μορφωτικό επίπεδο	Τόπος μόνιμης διαμονής	Επάγγελμα
	rho-Spearman						
Οι μετανάστες αυξάνουν την εγκληματικότητα	-0,11 ^x	-0,01	-0,01	-0,00	-0,12 ^x	-0,05	-0,08
Οι μετανάστες ωφελούν γενικά την ελληνική οικονομία	0,03	-0,03	-0,05	-0,10 ^x	0,07	0,06	0,02
Οι μετανάστες παίρνουν τις δουλειές από τους ντόπιους	-0,10 ^x	0,01	0,07	0,04	-0,13 ^{xx}	-0,09 ^x	-0,10 ^x
Οι μετανάστες βελτιώνουν την ελληνική κοινωνία φέρνοντας νέες ιδέες και πολιτισμό	0,12 ^{xx}	0,02	0,02	-0,07	0,12 ^{xx}	0,07	0,04
Το κράτος ξοδεύει παρά πολλά χρήματα στην βοήθεια των μεταναστών	-0,04	0,02	0,08	0,03	-0,11 ^x	-0,06	-0,12 ^{xx}
Η Ελλάδα πρέπει να πάρει πιο αποτελεσματικά μέτρα για να αποτρέψει την παράνομη μετανάστευση	-0,04	-0,04	-0,07	-0,03	-0,05	0,08	-0,02
Σε μεγάλο βαθμό οι μετανάστες είναι θύματα διακρίσεων και εκμετάλλευσης στην αγορά εργασίας	0,09 ^x	-0,03	-0,09 ^x	-0,03	0,15 ^{xx}	0,17 ^{xx}	0,08
Σε μεγάλο βαθμό οι μετανάστες που εργάζονται στην περιοχή μου αμείβονται το ίδιο με τους Έλληνες για την ίδια δουλειά	-0,09 ^x	0,01	0,07	0,05	-0,09 ^x	-0,11 ^x	-0,06
Οι μετανάστες που ζουν και εργάζονται νόμιμα στην Ελλάδα θα πρέπει να απολαμβάνουν τα ίδια δικαιώματα με τους Έλληνες στην αγορά εργασίας	0,00	0,06	-0,08 ^x	-0,02	0,10 ^x	0,18 ^{xx}	0,01
Γενικά θα πρέπει να δοθούν ευκαιρίες στους μετανάστες που ζουν και εργάζονται νόμιμα στην Ελλάδα να φέρουν τα μέλη της οικογένειάς τους στη χώρα	0,06	0,00	-0,13 ^{xx}	0,02	0,13 ^{xx}	0,17 ^{xx}	0,06
Γενικά θα πρέπει να δοθούν ευκαιρίες στους μετανάστες που ζουν και εργάζονται νόμιμα στην Ελλάδα να αποκτήσουν ίσα πολιτικά δικαιώματα με τους Έλληνες	0,05	0,02	-0,06	-0,04	0,10 ^x	0,15 ^{xx}	0,02
Το κράτος θα πρέπει να δώσει την ευκαιρία στους μετανάστες να διατηρήσουν τη γλώσσα & τον πολιτισμό τους στην Ελλάδα	0,07	0,03	-0,05	-0,06	0,15 ^{xx}	0,18 ^{xx}	0,13 ^{xx}
Το κράτος θα πρέπει να δώσει την ευκαιρία στους μετανάστες να ασκούν ελεύθερα τα θρησκευτικά τους καθήκοντα στην Ελλάδα	0,15 ^{xx}	0,01	-0,05	-0,06	0,17 ^x	0,17 ^{xx}	0,09 ^x

^xP<0.05, ^{xx}P<0.001. * Οι διαβαθμίσεις των χαρακτηριστικών παρουσιάζονται στον πίνακα 1.

Πίνακας 7. Συντελεστές πολλαπλής γραμμικής συσχέτισης των ερωτήσεων στάσεων & αντιλήψεων και των ενοτήτων του ερωτηματολογίου SCQ-G των 500 συμμετεχόντων στη μελέτη.

	Συμμετοχή στην τοπική κοινότητα	Αισθήματα ασφάλειας	Σχέσεις με οικογένεια και φίλους	Ανοχή στη διαφορετικότητα	Αξία της ζωής και του κοινωνικού φορέα	Σχέσεις με εργασία	Συνολική κλίμακα
	betas						
Οι μετανάστες αυξάνουν την εγκληματικότητα	-0,26^{xx}	-0,06	0,02	-0,49^{xx}	-0,10^x	0,00	-0,21
Οι μετανάστες ωφελούν γενικά την ελληνική οικονομία	0,24^{xx}	0,09^x	0,04	0,31^{xx}	0,09^x	0,13	0,19
Οι μετανάστες παίρνουν τις δουλειές από τους ντόπιους	-0,19^{xx}	-0,05	0,03	-0,45^{xx}	0,00	0,03	-0,10
Οι μετανάστες βελτιώνουν την ελληνική κοινωνία φέρνοντας νέες ιδέες και πολιτισμό	0,23^{xx}	0,09^x	0,01	0,44^{xx}	0,15^x	0,11	0,22
Το κράτος ξοδεύει παρά πολλά χρήματα στην βοήθεια των μεταναστών	-0,15	-0,08	0,03	-0,34^{xx}	-0,01	0,00	-0,10
Η Ελλάδα πρέπει να πάρει πιο αποτελεσματικά μέτρα για να αποτρέψει την παράνομη μετανάστευση	-0,27^{xx}	0,01	-0,06	-0,27^{xx}	0,08	0,18	-0,09
Σε μεγάλο βαθμό οι μετανάστες είναι θύματα διακρίσεων και εκμετάλλευσης στην αγορά εργασίας	0,01	0,07	0,01	0,29^{xx}	0,21^{xx}	0,19	0,17
Σε μεγάλο βαθμό οι μετανάστες που εργάζονται στην περιοχή μου αμείβονται το ίδιο με τους Έλληνες για την ίδια δουλειά	0,11	-0,03	-0,01	-0,18^{xx}	0,04	0,07	0,06
Οι μετανάστες που ζουν και εργάζονται νόμιμα στην Ελλάδα θα πρέπει να απολαμβάνουν τα ίδια δικαιώματα με τους Έλληνες στην αγορά εργασίας	0,16^{xx}	0,11^x	0,07	0,33^{xx}	0,25^{xx}	0,28	0,28
Γενικά θα πρέπει να δοθούν ευκαιρίες στους μετανάστες που ζουν και εργάζονται νόμιμα στην Ελλάδα να φέρουν τα μέλη της οικογένειας τους στη χώρα	0,11	0,05	0,05	0,28^{xx}	0,17^{xx}	0,20	0,18
Γενικά θα πρέπει να δοθούν ευκαιρίες στους μετανάστες που ζουν και εργάζονται νόμιμα στην Ελλάδα να αποκτήσουν ίσα πολιτικά δικαιώματα με τους Έλληνες	0,18^{xx}	0,09^x	0,02	0,44^{xx}	0,16^{xx}	0,13	0,23
Το κράτος θα πρέπει να δώσει την ευκαιρία στους μετανάστες να διατηρήσουν τη γλώσσα & τον πολιτισμό τους στην Ελλάδα	0,22^{xx}	0,14^x	0,10^x	0,42^{xx}	0,23^{xx}	0,15	0,31
Το κράτος θα πρέπει να δώσει την ευκαιρία στους μετανάστες να ασκούν ελεύθερα τα θρησκευτικά τους καθήκοντα στην Ελλάδα	0,13	0,13^x	0,09	0,36^{xx}	0,20^{xx}	0,08	0,24

^x $P < 0.05$, ^{xx} $P < 0.001$. Πολλαπλή γραμμική παλινδρόμηση (στα μοντέλα χρησιμοποιήθηκαν επιπλέον τα χαρακτηριστικά του πίνακα 7). * Οι διαβαθμίσεις των χαρακτηριστικών παρουσιάζονται στον πίνακα 1.

Στάσεις & αντιλήψεις για τη μετανάστευση

Σχήμα 1. Μέσα επίπεδα έκφρασης διαφωνίας - συμφωνίας σε ερωτήσεις στάσεων & αντιλήψεων για τη μετανάστευση, από τους 500 συμμετέχοντες στη μελέτη.

